

ПЕРЕДУМОВИ АДАПТАЦІЇ ЦУКРОБУРЯКОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

А. В. ФУРСА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
лабораторії досліджень з економіки, маркетингу та планування
Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків
e-mail: fursa_61@mail.ru

Анотація. Актуальність теми дослідження в умовах розвитку ринку полягає, насамперед, у функціонуванні цукробурякової галузі України в майбутньому, визначенні основних напрямів її адаптації до євроінтеграційних процесів, особливо в період політичної та економічної нестабільності, недостатності фінансових ресурсів і глобалізації економіки.

Розглянуто основні напрями реформування цукрової галузі в ЄС. Відзначено, що існуюча в Україні система регулювання виробництва й реалізації цукру має бути переглянута, удосконалена та пристосована до вимог часу. Визначено основні проблемні принципи щодо ефективного регулювання внутрішнього ринку цукрових буряків та цукру. Сформовано конкретний перелік сильних і слабких сторін, а також загроз та можливостей, що впливають на процес формування сталого розвитку цукробурякової галузі в Україні. Зроблено висновок про те, що в усіх заходах необхідно враховувати європейські/міжнародні стандарти, а також екологічну сталість виробництва цукробурякової продукції.

Ключові слова: ринок, Європейський Союз, цукробурякова галузь, цукрові буряки, цукор

Актуальність. Останніми роками на світовому ринку цукру значно загострюється економічна конкуренція, що зумовлено цілим рядом об'єктивних причин. Основними з них є: перевищення темпів виробництва цукру над темпами зростання його споживання; традиційне суперництво та боротьба між виробниками цукру з цукрових буряків і виробниками цукру з тростини за ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку цукробурякового виробництва в контексті євроінтеграційних процесів виходить на передній план і їй дедалі частіше присвячуються праці відомих вітчизняних вчених, зокрема В. Бондаря [1], О. Варченко [2], М. Коденської [4], В. Месель-Веселяка [5], С. Стасіневич [6], О. Шпичака [8], М. Ярчука [5] та ін. Проте перспективність розвитку цукробурякової галузі значною мірою залежить від умов глобалізації та визначення

основних напрямів її адаптації до європейських стандартів, які потребують поглибленого вивчення.

Мета дослідження – висвітлення основних напрямів адаптації цукробурякової галузі України до євроінтеграційних процесів та створення умов для формування сталого розвитку.

Матеріали і методи дослідження. У процесі досліджень було застосовано такі загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, порівняння, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, а також експертних оцінок.

Результати дослідження та їх обговорення. Нині варто відзначити напругу через зміни, які прогнозуються у зв'язку з реформуванням цукрової галузі в Європі з 1 жовтня 2017 року. Необхідність реформи визначається тим, що діючі на ринку цукру в ЄС правила (зниження мінімальних гарантованих цін на цукор – до 404,4 і цукрові буряки – до 26,3 євро/т; обмеження експорту до 1,3 млн т [1, с. 5; 7, с. 144–145]) призвели до кардинальної реконструкції галузі – закриття значної кількості цукрових заводів, різкого збільшення потужності тих, що залишилися, скорочення числа фермерів, росту імпорту цукру в ЄС. Згідно з оновленим законодавством, з 1 жовтня 2017 р. в ЄС буде скасовано квоти на цукор, мінімальні ціни на цукрові буряки, виробничі платежі; залишаться регламентованими домовленості щодо торгівлі цукром та письмові угоди між виробниками цукрових буряків і виробниками цукру, в тому числі з тростини. Таким чином, ліквідується суворе державне регулювання виробництва й реалізації цукру та буде введено правила вільного ринку з елементами саморегулювання.

У зв'язку з цим, за прогнозами експертів, передбачаються значні коливання (у діапазоні $\pm 25\%$) обсягів виробництва цукру і ціни на нього, а також загальне зниження ціни на білий цукор. Тобто, створяться умови, в яких зможуть функціонувати лише вискоєфективні виробники. У свою чергу, це призведе до масових банкрутств фермерів Європи, а тому з їх боку існує значний супротив щодо введення новацій на цукровому ринку.

Очевидно, що за даних обставин цукробурякова галузь України, у свою чергу, має конструктивно підготуватися до цієї реформи і до боротьби за ринки збуту. При цьому слід забезпечити, щонайменше, вискоєфективне функціонування внутрішнього ринку цукру, а, за сприятливих умов, вийти й на зовнішні ринки. Отже, існуюча в Україні система регулювання виробництва та реалізації цукру має бути переглянута, удосконалена й пристосована до вимог часу.

Ефективне регулювання внутрішнього ринку цукрових буряків та цукру України передбачає дотримання таких принципів:

– здійснення регулювання ринку винятково на економічних засадах, без застосування адміністрування, директивних та ручних методів управління;

– перехід основних регуляторних функцій від держави безпосередньо до органів галузевого саморегулювання, сформованих учасниками цукрового ринку – виробниками цукрових буряків, цукру,

насіння, торгівельними організаціями та іншими суб'єктами, які нести будуть солідарну відповідальність за стан справ у галузі;

- виконання державою функції захисту внутрішнього ринку та активний пошук зовнішніх ринків збуту цукру;

- здійснення саморегулювання має відбуватися згідно з чинниками, які розробляє орган, створений учасниками ринку;

- всебічний розвиток і підтримка достатнього рівня конкуренції між виробниками як основної рушійної сили науково-технічного прогресу в галузі цукробурякового виробництва;

- удосконалення і узгодження всіх ринкових механізмів функціонування цукробурякової сфери України із загальноприйнятою світовою та регулятивами ЄС.

Таким чином, регуляторна політика має здійснюватися самими учасниками ринку – виробниками сировини, виробниками цукру, оптовими компаніями і державою, як одним із гравців на ринку.

Між господарствами, що вирощують цукрові буряки, підприємствами з переробки коренеплодів, державними підприємствами або групами таких організацій, компаній мають бути укладені промислові угоди на рівні країни, регіональному та місцевому рівнях і підписані контракти про вирощування й поставки цукрових буряків для переробки та виробництва цукру.

Між виробниками цукрових буряків і виробниками цукру на кожен маркетинговий рік має укладатися договір поставки коренеплодів у письмовій формі, який визначає конкретний обсяг буряків, ціни, порядок оплати та комплекс заходів із обслуговування буряководів (продаж насіння, авансування в період вегетації, умови транспортування, повернення меляси, жому тощо).

Ціна на буряки має бути договірною на кожен конкретний рік, передбачати партнерські гарантії беззбитковості для обох сторін. За умови зростання оптово-відпускної ціни цукру після переробки поставлених коренеплодів, ціни на них мають бути відповідно відкориговані. Тобто, у даному випадку, підвищено можливі варіанти розподілу ціни цукру між буряководами і цукровими заводами – 45% – 55%, 50% – 50%, або інше.

Найважливіші фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на сильні й слабкі сторони, можливості та загрози цукробурякової галузі України (див. таблицю).

SWOT-аналіз формування стабільного розвитку цукробурякової галузі в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Сприятливі агрокліматичні та ґрунтові умови; • прибуткове виробництво цукрових буряків в аграрних формуваннях, цукру – переробників сировини; • знаходження між великими ринками сходу та заходу, доступ до Північної Африки та Азії; • використання сучасної технології (дистанційне зондування, система глобального позиціювання (GPS); • зростання врожайності цукрових буряків, їх цукристості й коефіцієнта вилучення цукру із сировини; • розвинена система автомобільних та залізничних шляхів; • наявність дешевої робочої сили; • постійна наявність бізнес-інтересу, як у буряківників, так і в переробників сировини. 	<ul style="list-style-type: none"> • Несприятливе/ий бізнес-середовище/бізнес-клімат; • нерозвиненість інфраструктури фінансування аграрної сфери, відсутність інвестиційних можливостей і доступності кредитних ресурсів (зокрема це важливо для розвитку цукрової промисловості), надто високі відсоткові ставки; • нерозвинені сільські ринки та інша сільська інфраструктура, надто дорога логістика (координація всіх функцій і бізнес-процесів (планування, закупки, транспортування та зберігання) і високі трансакційні витрати; • відносно низька продуктивність цукробурякового виробництва порівняно з країнами ЄС; • невідповідність деяких національних вимог щодо гігієни виробництва, безпечності та якості цукробурякових продуктів міжнародним/європейським стандартам; • непередбачувана політика держави, відсутність довгострокової стратегії та рівних умов для всіх сільськогосподарських буряковиробників, переробників сировини, постачальників матеріально-технічних ресурсів (МТР) промисловості, споживачів цукру й узагалі всіх секторів економіки; система втручання, що викривлює баланс на ринку цукру, МТР; обмежений та незбалансований розподіл бюджетної підтримки галузі буряківництва; • дія мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення, неможливість використовувати землю як заставу, незахищене право власності; • відсутність експортної орієнтації, налагодженої інфраструктури та партнерів; в експорті переважає сировина (меляса); чутливість до несприятливих ринкових умов та/або політичних подій; нерозвиненість цукрової, харчової промисловості та експорту продукції з високою доданою вартістю;

- висока частка великих монопольних (олігопольних) структур (агрохолдингов) та інших крупних власників у цукробуряковому виробництві, психологічні бар'єри щодо співпраці;
- низький рівень освіти в сільській місцевості, нестача висококваліфікованого персоналу (особливо в цукровій промисловості), відсутність навичок використання сучасних технологій, менеджменту та маркетингу;
- неефективна робота науки, досліджень і розробок у цукробурякову напрямі, а також системи освіти; незначне сприяння виробників з боку аграрної освіти, досліджень і технічної допомоги;
- низькі доходи та відсутність перспектив для мешканців сільських територій.

Можливості

- збільшення попиту на цукор, перехід від пропозиції до попиту як головного фактору розвитку цукробурякового виробництва у світі та розповсюдження західного типу харчування, зростання торгівлі цукром, зокрема продуктами глибокої комплексної переробки коренеплодів цукрових буряків (меляси, жому), їх вищої якості та ціни (тобто не тільки сировиною, але й готовими харчоцукровими продуктами);
- дальше підвищення врожайності цукрових буряків, їх цукристості й коефіцієнта вилучення цукру із сировини;
- активізація інвестиційних процесів у розвиток цукробурякового виробництва;
- диверсифікація цукробурякового виробництва та зростання попиту на біоенергетику;
- доступ до зовнішніх ринків ЄС; стимул досягти відповідності вимогам міжнародних стандартів і трансфер-технологій з ЄС (у контексті модернізації національної інфраструктури

Загрози

- 1. Які можуть бути ліквідовані за допомогою реформи аграрної сфери:*
 - неспроможність деяких фермерів адаптуватися до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема щодо гігієни, санітарії та фітосанітарії;
 - низький рівень інвестицій в аграрну інфраструктуру (обладнання, зберігання тощо), обслуговування й розвиток;
 - втрати експортних можливостей;
 - погіршення стану навколишнього середовища;
 - старіння сільського населення, депопуляція сільської місцевості, відсутність кваліфікованої робочої сили для сільського господарства, відсутність розвитку господарської діяльності іншої, ніж аграрна;
 - збереження нинішньої ситуації;
- 2. Ті, що знаходяться за межами прямого впливу сільськогосподарської політики:*
 - передбачається зниження світових цін на продукцію цукробурякового виробництва порівняно з недавніми високими рівнями;
 - політична нестабільність – продовження агресії на Сході України та анексія Автономної Республіки Крим;
 - економічні умови – погіршення економічної ситуації та несприятлива динаміка обмінного курсу призводять до бюджетних обмежень і браку ліквідності;

якості, пов'язаної з гармонізацією санітарних та фітосанітарних заходів) також надають доступ до інших зовнішніх ринків;

- залучення сільського населення до підприємницької діяльності (розвиток фермерства);
- створення нових робочих місць.
- підвищення рівнів навичок у зв'язку з постійними реформами освіти, наявними науковими дослідженнями та дорадництвом;
- реформа мислення – постійний внутрішній і зовнішній тиск на реформи.

- високі ціни на енергоносії призводять до подорожчання виробництва й перевезень;
- погіршення логістики та інфраструктури – погіршення доріг і зношення залізничних колій, недостатній рівень інвестицій у модернізацію;
- посилення факторів невизначеності й негативних наслідків ризику на господарську цукробурякову діяльність.

*Джерело: сформовано на основі [3].

Висновки і перспективи. З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що обставини в цукробуряковому виробництві потребують сучасних комплексних підходів до проведення реформ і формування регуляторної політики в галузі, зокрема в прийнятті ринкових нормативно-правових, управлінських, організаційно-економічних, виробничо-технічних та освітньо-наукових заходів. В усіх заходах необхідно враховувати європейські/міжнародні стандарти, а також екологічну сталість виробництва цукробурякової продукції.

Список літератури

1. Бондар В. С. Основні тенденції світового ринку цукру / В. С. Бондар // Цукрові буряки. – 2013. – № 5 (95). – С. 4–5.
2. Варченко О. М. Досвід активізації інноваційних процесів бурякоцукрової галузі Великобританії та його адаптація в Україні / О. М. Варченко // Агроном. – 2009. – № 3. – С. 160–163.
3. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки / Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>
4. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 74–78.
5. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Ярчук // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 3–8.
6. Стасіневич С. А. Світовий досвід реструктуризації цукробурякової галузі – уроки для України / С. А. Стасіневич // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2007. – № 110, ч. 1. – С. 79–84.

7. Фурса А. В. Реформа рынка цукру в ЕС / А. В. Фурса // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 143–148.
8. Шпичак О. М. Проблеми адаптації ціноутворення на продукцію АПК України до євроінтеграційних умов / О. М. Шпичак // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2007. – № 110, ч. 2. – С. 15–21.

References

1. Bondar, V. S. (2013). Osnovni tendentsiyi svitovogo rynku tsukru / V. S. Bondar // Tsukrovi buryaky, 5 (95), 4–5.
2. Varchenko, O. M. (2009). Dosvid aktyvizatsiyi innovatsiinykh protsesiv buryakotsukrovoyi galuzi Velykobrytaniyi ta yogo adaptatsiya v Ukraini / O. M. Varchenko // Ahronom, 3, 160–163.
3. Yedyna kompleksna strategiya ta plan dii rozvytku silskogo gospodarstva ta silskykh terytoriy v Ukraini na 2015–2020 roky / Ministerstvo agrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrayiny – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
4. Kodenska, M. Iu. (2010). Tendentsiyi rozvytku i napryamy aktyvizatsiyi investuvannya tsukroburyakovogo vyrobnytstva / M. Iu. Kodenska // Ekonomika APK, 2, 74–78.
5. Mesel-Veseliak, V. Ia. (2013). Organizatsiyno-ekonomichne udoskonalennya roboty tsukroburyakovogo pidkompleksu Ukrayiny / V. Ia. Mesel-Veselyak, M. M. Yarchuk // Ekonomika APK, 2, 3–8.
6. Stasinevych, S. A. (2007). Svitovyi dosvid restrukturyzatsiyi tsukroburiakovoyi galuzi – uroky dlya Ukrayiny / S. A. Stasinevych // Naukovyi visnyk Natsionalnogo agrarnogo universytetu, 110, 1, 79–84.
7. Fursa, A. V. (2006). Reforma rynku tsukru v YeS / A. V. Fursa // Ekonomika APK, 11, 143–148.
8. Shpychak, O. M. (2007). Problemy adaptatsiyi tsinoutvorennya na produktsiyu APK Ukrayiny do yevrointegratsiinykh umov / O. M. Shpychak // Naukovyi visnyk Natsionalnogo agrarnogo universytetu, 110, 2, 15–21.

ПРЕДПОСЫЛКИ АДАПТАЦИИ СВЕКЛОСАХАРНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ К ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫМ ПРОЦЕССАМ

А. В. Фурса

Аннотация. Актуальность темы исследования в условиях развития рынка заключается, в первую очередь, в функционировании свеклосахарной отрасли Украины в будущем, определении основных направлений ее адаптации к евроинтеграционным процессам, особенно в период политической и экономической нестабильности, недостаточности финансовых ресурсов и глобализации экономики.

Рассмотрены основные направления реформирования сахарной отрасли в ЕС. Отмечено, что существующая в Украине система регулирования производства и реализации сахара должна быть пересмотрена, усовершенствована и приспособлена к требованиям времени. Определены основные проблемные принципы по эффективному регулированию внутреннего рынка сахарной свеклы и сахара. Сформирован конкретный перечень сильных и слабых сторон, а

также угроз и возможностей, влияющих на процесс формирования устойчивого развития свеклосахарной отрасли в Украине. Сделан вывод о том, что во всех мероприятиях необходимо учитывать европейские/международные стандарты, а также экологическую устойчивость производства свеклосахарной продукции.

Ключевые слова: рынок, Европейский Союз, свеклосахарная отрасль, сахарная свекла, сахар

BACKGROUND OF SUGAR BEET ADAPTATION OF UKRAINE TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

A. Fursa

Abstract. *An actuality of research theme in the conditions of market development consists, first of all, in the functioning of sugar-beet industry of Ukraine in the future, in the determining of basic directions of its adaptation to the eurointegration processes, especially in the period of political and economic instability, insufficiency of financial resources and globalization of economy.*

In the article it's been considered the main directions of a sugar industry reforming in the EU. It's been noted that a current regulatory system of sugar production and sales in Ukraine should be revised, improved and adapted to a present requirements. It's been determined the main problem principles concerning an effective regulation of an internal market of sugar beet and sugar. It's been formed a specific list of strengths and weaknesses, threats and opportunities that affect a formation of sustainable development of sugar industry in Ukraine. It's been concluded that the European / an international standards and an environmental sustainability of a sugar beet production should be taken into account in all the measures.

Keywords: *market, European Union, sugar beet industry, sugar beet, sugar*